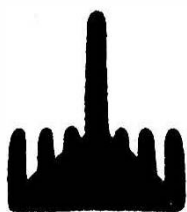

Årbok for Karmsund 1995-1996

Karmsund Folkemuseum

Haugesund 1996

Haugesund Bok & Offset A.S

Et gammelt prospektkort fra antagelig før første verdenskrig.

Det viser fra venstre våningshuset til Knud Johan Knudsen, den eldste delen godt over 300 år gammel, sjøhuset, Davehuset, hvor Knud Johan Knudsen drev skipshandel. Videre Kola-huset og lengst til høyre bolig- og sjøhuset tilhørende familien Norem. I dette huset holdt også skolen først til. Det nye skolehuset skimtes på høydedraget helt til venstre.

Foto: Der ikke annet er oppgitt: Sæhøs eie.

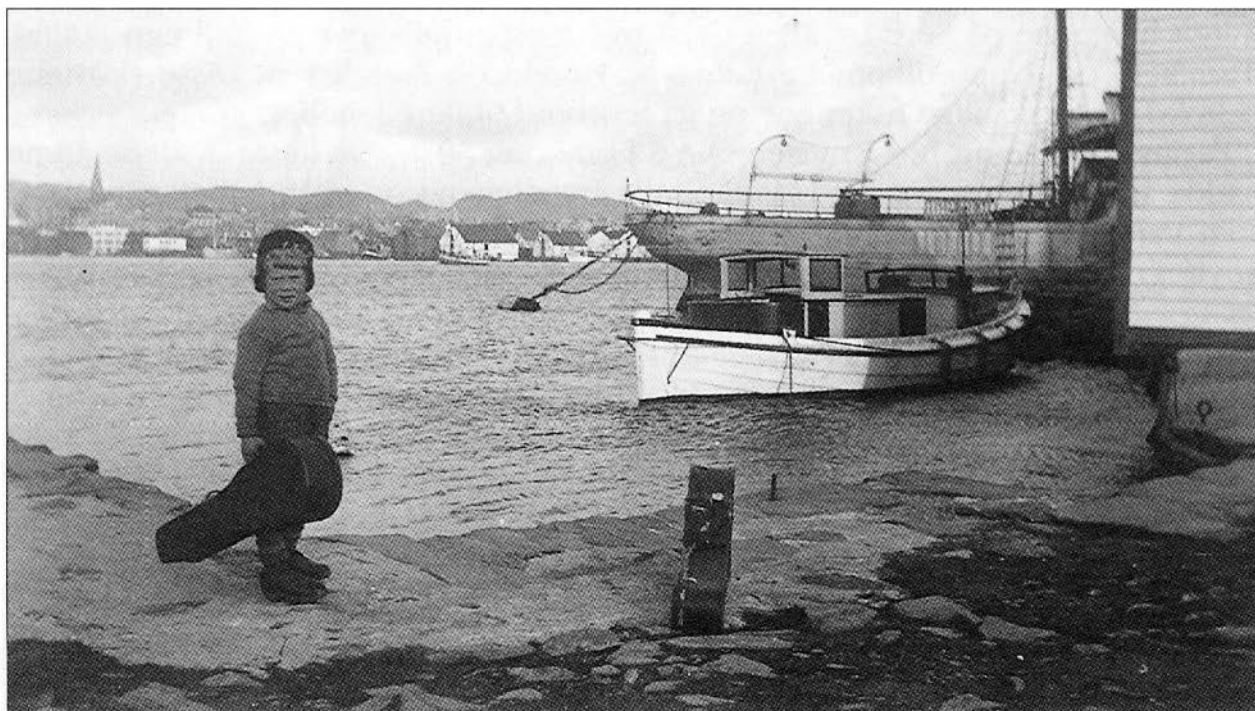
VIBRANDSØY – «MI ØY»

Av: Einar Sæbø

Vibrandsøy er i den senere tid kommet i fokus. Denne lille øya så nær byen har vært et heller ukjent område for de fleste haugesundere. Dette på tross av at det meste av bebyggelsen på Vibrandsøy ligger like nær byens sentrum som f. eks. fotballbanen på Hauge og Lillesund skole gjør. I over tre hundre år har det vært bosetning på øya og tidvis med stor virksomhet. Det meste naturlig nok knyttet til det som hadde med sjøen å gjøre. Godt åkerland ga imidlertid også grunnlag for en betydelig gårdsdrift og i den siste perioden med gårdsdrift var gården også kjent for sin gode besetning med en rekke premiekyr.

I 24 år, fram til 1954, var Vibrandsøy «mi øy». Øya var i guttedagene en enestående tumleplass som ga muligheter for mange slags aktiviteter og spenning. Oppveksten ga også nærhet til voksne som tok oss unge på alvor. Det er ikke vanskelig i ettertid å se verdien av å vokse opp i et lite lokalsamfunn hvor alle tok vare på hverandre, og hvor barn og unge gikk om hverandre og sammen med voksne både helg og hverdag. Vi ble aldri avvist av de voksne. Vi oppsøkte gjerne deres arbeidssteder og «snoflet» rundt beina deres, hørte på og deltok i praten deres, tok kanskje et tak med og følte at vi var til nytte.

Du blir deltaker et slikt sted. Ikke bare tilskuer.

Einar Sæbø som 5-åring, stolt bærende på en gitarkasse. «Kvitebåten» til høyre med akterenden av gamle, velkjente «Vibran» utenfor.

Kanskje det er en av de store fordelene med å vokse vokse opp i et oversiktlig, lite øysamfunn?

Etter Karmsund Folkemuseums anmodning skal jeg forsøke å gi noen spredte glimt fra nær fortid på Vibrandsøy, slik jeg opplevde øya i de årene jeg bodde der. Dessverre er det få, eller ingen, igjen av de som levde hele sitt liv på øya og som satt med betydelig viten om folk og forhold gjennom årtier. For sent ser jeg tapet ved ikke å ha mer av Vibrandsøy sin historie tilgjengelig.

Etter å ha vært befolket i over tre hundre år og til tider med intens virksomhet, var det en total fremmed tanke for meg da vi flyttet inn til fastlandet, at Vibrandsøy innen relativt få år skulle bli avfolket. Mange ting spilte nok på lag i den negative utviklingen som skjedde. En av flere årsaker var at de unge som vokste opp og skulle etablere seg, ikke fikk kjøpe grunn til nybygg på øya og derfor måtte dra derfra. En annen vesentlig årsak var at livsvilkårene endret seg, bl.a. ved at sildefisket sviktet. Det medførte at den tidligere så livlige virksomheten på kai og sjøhus tok slutt, og kaier og sjøhus ble liggende til forfalls uten at ny virksomhet kom i stedet. Andre årsaker ligger også i dagen.

Den velkjente prosessen var i gang.

Oppvekst

Under min oppvekst var Vibrandsøy et lite, levende øysamfunn som hadde det meste som skulle til for en bosetning med arbeidsplasser, barneskole, handelsmann og post. På det meste tror jeg det bodde henimot 70 mennesker på øya under min oppvekst. Med få unntak var de yrkesaktive knyttet til virksomhet på Vibrandsøy. Knutsen sitt gårdsbruk og øvrige virksomhet ga alene flere årsverk. Rundt bryggene på Søre Løvågen lå på rekke og rad 4 skøyter, «Gullregn», «Alfa», «Familien» og «Nora» tilhørende familiene Norem og Rasmussen. Disse skøytene deltok i de forskjellige fiskeriene og ga levebrød til flere familier.

Far min var ansatt hos Knutsen O.A.S i omkring 50 år. De fleste av disse årene hadde han ansvaret for gårdsdriften, alle bygningene og virksomheten på land som var knyttet til sildevirksomheten. Min oppveksttid ble derfor naturlig nok knyttet nært til det som hadde med Knutsen sin virksomhet på Vibrandsøy å gjøre.

Sjøhusene var sentrale i øyas dagligliv. De lå på rekke og rad fra Møllerodden i sør til Nordre Løvågen i nord, hvert til sitt formål.

Bergesen-sjøhuset, eller i vår språkdrakt «Berjeshuset», som jeg fortsatt vil kalle det, er et av de to sjøhusene Riksantikvaren har vist interesse for og vil verne. Litt rart nå å oppdage at et hus som for oss var så nært og så selvfølgelig, har en betydning som går lenger enn den bruken og nytten vi var vant med. Sjøhusene var så sjølsagte. De bare lå der, slik de hadde gjort i årtier.

Foreldrene mine bodde de første årene som nygifte i 2.etasje på Berjeshuset. Da Knutsen flyttet kontoret sitt over til fastlandet, flyttet mine foreldrene inn i våningshuset som hadde tjent som bolig og kontor for Knutsen. Dette var mitt hjem i 24 år inntil min far ble pensjonert og flyttet inn til fastlandet i 1954. Han hadde da arbeidet hos Knutsen i 50 år. Før min far ble gift, bodde han i 3.etasje i

Bolighuset til Ole Andreas Knutsen og senere Knut Knutsen O.A.S.. Bolighuset tjente også som kontor for Knutsen til han først selv, senere også kontoret, flyttet inn til fastlandet. Halvard Sæbø flyttet da med familien opp fra Berjeshuset og inn i våninghuset.

Berjeshuset, hvor også min farfar, som sildeformann, bodde under sildefisket. I likhet med så mange fra distriktets små gårder dro han til byen under sildefisket for å skaffe seg de kontanter som et lite småbruk på Fjelberg ga lite av. På den tiden bodde foreldrene til prost Hans Steensnæs i 2.etasje. Faren var Knutsen sin første, og en stund eneste kontormann, og prost Steensnæs har fortalt at han bodde på Berjeshuset sine første 9-10 barneår.

I dag bygges det mange steder opplevelsessentra. Hele Vibrandsøy var for oss et stort, naturlig opplevelsessenter som stadig ga oss muligheter og utfordringer. Vi kunne nok kjede oss av og til vi også. Men ikke lenge om gangen. Til det var det for mange muligheter og for mye å finne på. Fra det stille og rolige til de mer robuste og ikke alltid like ufarlige påfunnene.

Så mange årene var vi ikke før vi dro ut på sjølstyr og eventyr rundt på kaier, sjøhus og langs strender. Godt gikk det, stort sett. Foreldregenerasjonen må ha hatt gode nerver, for ofte ante de ikke hvor vi var eller hva vi holdt på med. I voksen alder og byvant ser jeg jo at farene ofte egentlig grein oss i møte. Intuitivt må vi ha følt faregrensene og kjent vårt «kompetansenivå» i de forskjellige situasjonene. Redningsvester var helt ukjent. Livbelter var noe uhamselig noe som lå godt forvart i livbåtene og ikke angikk oss. For oss var det hele imidlertid en læringsprosess som vår foreldregenerasjon hadde vært gjennom før oss. Var det voksne i nærheten, holdt de nok et øye med ungene, enten det var sine eller andres, og kom med advarsler når det ble for ille. En overhaling kunne det også bli om vi før med «ukjurestreker». Ingen var så dum å sladre hjemme om en slik overhaling. Da ble det garantert reprise.

Mange «nære på» situasjoner var vi nok utsatt for. Det gikk lang tid før jeg fortalte hjemme hvor nære på det var en gang for mitt vedkommende.

Vanligvis brukte få eller ingen lys ombord i robåtene under ferdsel på havnen i mørke. En gang feilregnet jeg kursen til en kutter som jeg hørte og så framom meg. Først da motorlyden var påfallende nær dreide jeg på hodet igjen og så kutteren like foran baugen min. Jeg rakk så vidt å vri robåten unna med to-tre rotak før kutteren i full fart strøk langs båtsiden min. I mørke vinterkvelden var det ingen ombord som så meg.

Kaiene og sjøhusene var vårt nærområde. Av og til dro vi imidlertid til våre fjerne områder. Dette var gjerne til bukter og strender på nordsiden av øya. Gjerne til Havrekstbukta og Kulebukta, nordvest av Matlaug, på utkikk etter gjenstander av forskjellig slag som kunne være drevet i land fra Sletta. Med stort drag i sjøen var det også en spennende sport å «terge sjøen». Det gikk ut på å følge sjødraget ut stranden og komme seg tidsnok innpå igjen når sjøen brøt innover. Jeg hadde ikke likt å se mine barn drive den formen for sport. Heller ikke når vi slengte oss ut i vindetauet som hang ned fra sjøhusvindene. Vi slakket vindetauet ned i passelig høyde. Så var det å ta fatt i det å slenge seg lengst mulig utover. For å få bedre sleng, åpnet vi sjøhusdørene på vidt gap, tok fart innenfra sjøhusgulvet og hoppet ut i tauet. Vi bommet heldigvis aldri, og bra var det. For svømme kunne vi ikke før langt oppe i guttedagene.

Sjøl om vi i barneårene stadig var på farten og streifet langs kaier og sjøhus og over øya ellers, ble Berjeshuset, de øvrige sjøhusene og kaiene i nærheten de stedene jeg oppsøkte mest.

Kaiområdet utfor Berjeshuset brukte vi som fotballplass. Vi spleiset på en fotball. Jeg tror den kostet 5-6 kroner; en veldig stor sum for oss. Som vanlig den gangen, hadde ballen blære. Mye tid gikk med til å pumpe og tre ballen. Titt og ofte havnet ballen på sjøen. Med robåt like i nærheten gikk det imidlertid greit å fiske den opp igjen. Dersom det var vind og strøm, kunne det av og til bli et stykke å ro. Ballen, som var av tykt lær, ble imidlertid tidvis sørgelig våt og tung. Dersom vi dristet oss til å ta den på hodet, var det nesten som vi ble svimeslått.

Lenger vei til «fotballøkka» ble det da jeg i 15-16 års- alderen begynte å spille fotball på «Paddå» i Osnegavlen sammen med en kameratgjeng i en gutteklubb fra Viken. Da var det å ta årene fatt og ro over. Ett års tid senere ble det som medlem i Torvastad IL å dra fra Viken på åpen lastebil til Visnes for trening og kamp. Lettere ble det da banen på Håland begynte å ta form, og jeg kunne slenge syklen ombord i robåten og sykle fra Viken og opp til banen på Håland.

Noen strie roturer ble det iblant, men langt og stritt? Jeg opplevde det ikke slik. Det var en tid jeg tvertimot ikke ville unnvært.

Skulle vi imidlertid slå ball, bar det vanligvis nordover øya til Kutre, et lite humpete utemarksstykke vest for Matlaug. Her var barn og ungdom med stor aldersforskjell mellom yngste og eldste, sammen og hadde det moro en søndags formiddag. Jeg var mektig imponert av «Store Jonas» som bare brukte den ene hånden på selden, og allikevel nesten alltid slo lengst.

Vest for Kutre ligger «Tjødnå». Det er et lite tjern som nå nesten er gjengrodd. Om vinteren var dette vårt Bislett når isen bar. Ikke store stadionet, nei, men allikevel stort nok til at vi en wintersdag med islagt vann kunne holde «Hauk og due», «Tikken» eller rett og slett bare skeise fram og tilbake eller i så stor ring som

vatnet tillot. Og det var ikke så mye. Mest moro var det om kvelden i måneskinn, dersom det traff seg slik. Snabelskøyter med tausurring var utstyret. Å få reimer på i stedet for tausurring eller et par skruskøyter var for oss reine skøyte-revolusjonen. Skøyter med sko på var ikke å tenke på.

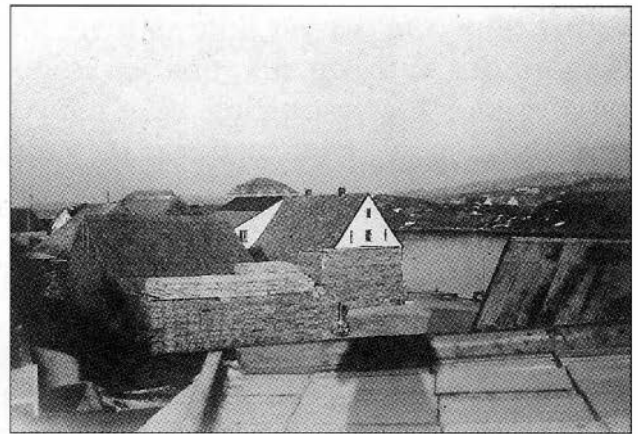
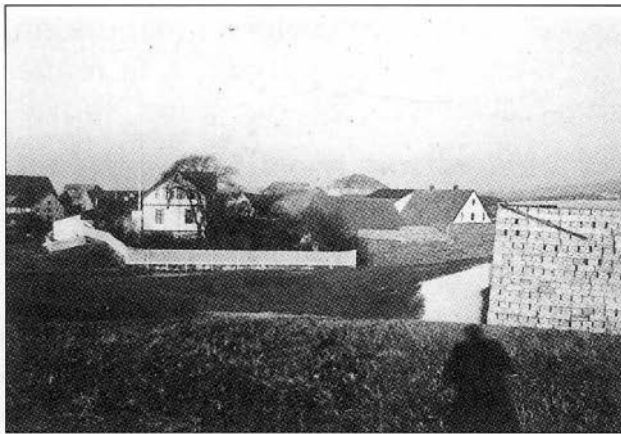
Vinter og kassala

Allerede på høstparten fyltes sjøhusene opp med kassamaterialer for kommende vintersesong. Det kriblet i kroppen av forventning når den første frakteskuten sèg inn til Sørhuset og lossingen av materialene begynte. Det var starten på en sesong vi visste ville bli hektisk og spennende. Spikeren kom fra Stavanger Trådstiftfabrikk med en liten grønnmalt fraktedamper som het «Rapid».

Kassahusene, bare kalt «kassalaene», som gjennom senhøsten og førvinteren vokste i høyde med sjøhustakene og gjerne over, var populære lekeplasser. For luftingens skyld ble kassene lagt slik at det gikk kanaler på kryss og tvers i kassala. Noen av kanalene var så brede at vi kunne kripe gjennom disse. Spennende var det å lage seg hytter i kassalaene. Vi så oss ut de riktige stedene, dro ut noen av kassene ytterst, slik at vi kunne lage et hulrom innenfor ved å fjerne en del kasser. Etterpå satte vi de ytre kassene på plass igjen, slik at ingen kunne se noe utenfra, og vips hadde vi en alle tiders billig hytte med inngang gjennom en av luftekanalene.

Spikring var gjevt. Det var ingen vi beundret mer på kaiene og sjøhusene enn de som spikret kass. Endespikring var også gjevt, men de som spikret kass tilhørte utvilsomt «elitedivisjonen». Dit var det imidlertid lang vei å gå for en guttunge. All spikring var på akkord, og de beste kassaspikrerne kunne tjene betydelig mer enn de som gikk på vanlig timebetaling. Før krigen hørte stropping av ender også med. Det ble boret to hull i hver ende. Gjennom hullene ble det stukket grastaug, som på forhånd var kappet i en bestemt lengde, og knyttet på innsiden.

Men sannelig måtte det jobbes hardt om det skulle vise igjen i lønningskonvolutten. Jeg tror det meste av akkordarbeid i dag ville falt igjennom i sammenligning med det tempoet som ble holdt rundt på sjøhusene og kaiene. Det var ikke mange pausene utenom matpausene. Det ble aldri sagt, men konkurransemomentet lå der om å være best eller å greie like mye som en annen av dem som spikret. 100 kass om dagen på en vanlig arbeidsdag var gjerne målet for mange. Noen greide 110 og 120, mens de aller beste var oppe i 140 til 150 kass. Men da var det også et voldsomt tempo med en nesten utrolig ferdighet. Kassene skulle ikke bare spikres, men også merkes i den ene enden med kost og sverte ved hjelp av en sjablong, hos Knutsen med «O.A.S.». Og sist, men ikke minst, helst tyngst, skulle kassene bæres opp i kassala med en kasse under hver arm, ofte mange meter til værs, og legges skikkelig på plass. Spesielt var det viktig å legge de ytre radene skikkelig, slik at de ble bundet godt sammen for bl.a. å hindre at de raste ut når noen tro ut på, enten under oppbyggingen eller når kassala skulle rives igjen.

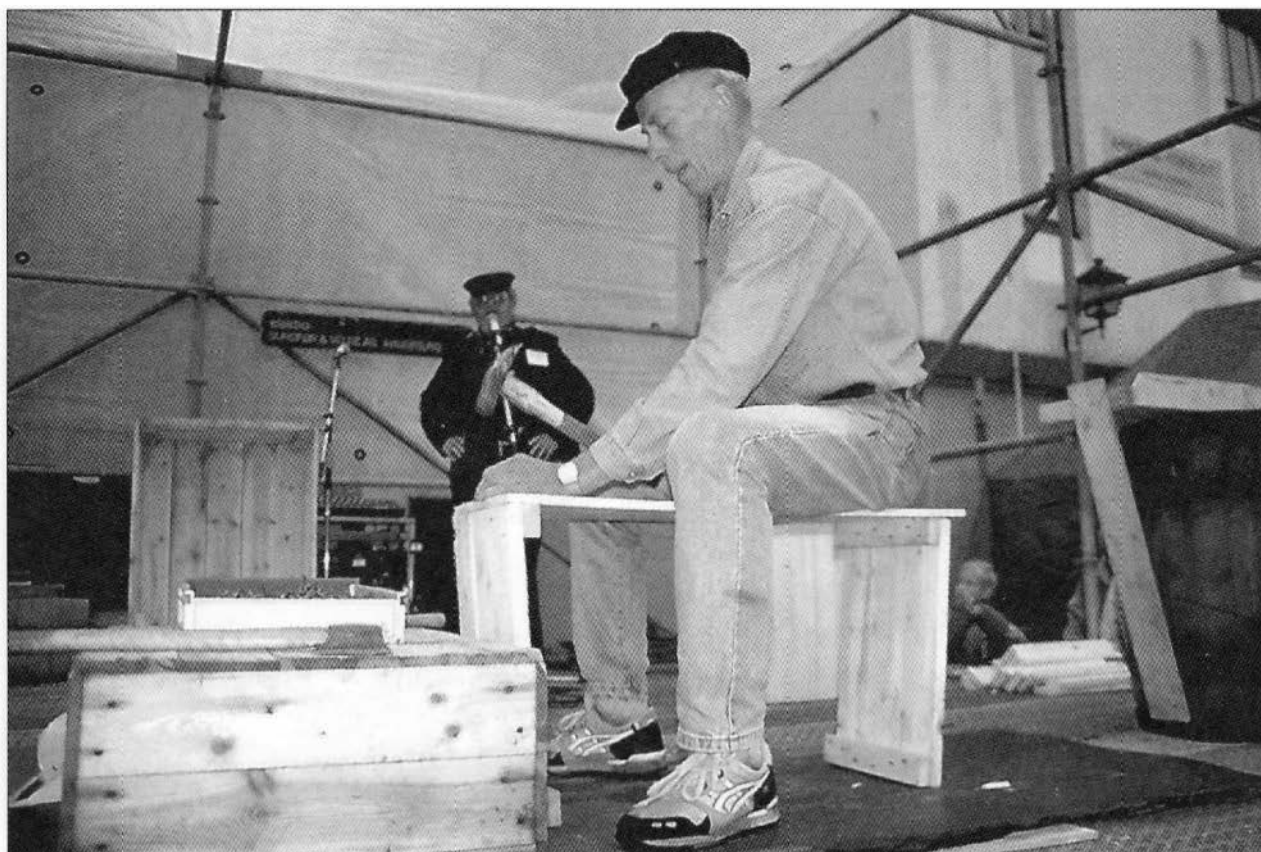
Bildene viser en del av de tusener av kass som ble spikret og lagret til vintersesongen. Kassala lengst borte er lagret på Berjeshuskaien. Det nærmeste lagret på vestsiden av Sørhuset.

Mot toppen av kassala ble de siste radene med kasser trukket et stykke inn på på to sider, slik at kassala etter hvert fikk et slags møne og fasong som et hus, kassahus. Som takteking ble brukt kassalokk som ble lagt på som en slags takheller og spikret fast i kassene under. Det var viktig at sikringen av et kassla ble gjort skikkelig. Fikk vinden tak, kunne det ellers gå ille. Jeg opplevde en gang å se stormen få tak slik at kassene føk vegg i mellom. Det var bare å holde seg unna.

Sjøl om det var et hardt arbeidstempo under spikringen, var det allikevel en trivelig arbeidsplass med en fin og lett atmosfære og med spøken ikke langt unna. Av og til var nok spøken temmelig grovkornet. En ikke uvanlig «spøk» var i et ubevoktet øyeblikk å legge en streng fra en stikkontakt og fram til kassen med spiker. Det ble noen hopp og sprett når en arming stakk fingrene ned i en slik kasse! Det meste var imidlertid ikke så grovkalibret som dette eksemplet.

I tillegg til de fra Vibrandsøy som spikret, var det alltid innslag av en gjeng fra fastlandssiden. Årvisst kom mange av de samme tilbake. Hver sildeeksportør hadde gjerne de samme folkene år etter år. Også til lokkspikringen kom det gutter fra andre steder, bl.a. i noen etterkrigsår fra Viken.

Så mange årene var vi ikke før vi sjøl, både jenter og gutter, fikk låne en hammer og møysommelig spikret de første kasselokkene. Seks og et halvt år var jeg første gangen. Antagelig må det ha vært en stor stund, for ennå kan jeg se for meg lokkformen og stedet hvor jeg sto og strevet. Lett var det så men ikke, husker jeg! Jeg mener å minnes at vi den gang fikk 75 øre for 100 lokk. Så mange ørene ble neppe tjent første vinteren. Men det betydde ikke så mye som det å få være med. Tenk å stå og spikre sammen med voksne! Noen år senere var prisen på kassalokk steget til to øre lokket. Et par år etter krigen var prisen 5-6 øre. Senere i guttedagene kunne vi spikre opp til 3-400 lokk om dagen, de beste opp i 4-500. Spikret vi ikke selv, var sjøhusene allikevel et naturlig tilholdssted. Der var det liv og røre, «lått og løye». Vi for høyt og lavt, så på de voksne som spikret ender og kasser, pratet med dem, ble ertet, gjorde dem småtjenester eller gjorde fantestykker.

*Ferdigheter fra ungdomstiden tas fram igjen. Fra den uhøytidlige konkurransen i «VM i kassaspikring» under Havnedagene i 1993 hvor Einar Sæbø spikret seg til «VM» tittelen.
Foto: Sverre Hauge.*

«Fingra spikeren» sa vi når vi tok en håndfull spiker i hånden og fikk lagt alle sammen raskest mulig med hodet opp i venstre hånd. Spikeren ble ført fram fra hånden en og en ved hjelp av «langemann». Et lite nikk med hammeren til feste av spikeren, etterfulgt av et slag som helst skulle være så kraftig at spikeren ble slått ned med ett slag. Det var viktig å få dette rytmisk til. Har en først lært seg å spikre går det ikke lett i glemmeboken. Det fikk jeg oppleve under Havnedagene for 4-5 år siden da jeg skulle være med å spikre under den uhøytidlige konkurransen i kassaspikring. Sjøl om det hadde gått henimot 40 år siden forrige gang jeg hadde spikret, satt rytmen og ferdigheten i kroppen.

Selv om hammerne som ble brukt så nokså like ut, finrutet i slagenden for lettere å unngå å slå spikeren flat, og den andre enden med den ene klauven forlenget i en spiss, var det allikevel forskjeller. Mest ansett var Elling Tofte sin håndlagde hammer som nærmest var et statussymbol blant de som spikret; en slags hammerens Mercedes. Elling Tofte hadde en smie inne på en liten holme eller skjær i viken innenfor Iglo og ble bare kalt Elling på Skjæret. Spissen på den ene klauven var anvendelig til flere ting, bl.a. reise en kasse opp ved hjelp av hammeren med spissen slått inn i kassen, slå av de to strengene som var rundt buntene med materialer, materialer tilpasset for 10 kass i hver bunt, eller aller mest til å rette opp igjen spiker som ikke så sjelden ble slått flat.

Ising på Berjeshuskaia i slutten av 1940-årene..

Kassamaterialene kom ikke alltid buntet. Av og til kom den i løst. Det var lite populært blant de som spikret. Det betydde at hver enkelt som spikret selv måtte finne materialene som passet til hver enkelt kasse, ende eller lokk. Dette innebar en forsinkelse som gikk ut over akkorden og fortjenesten ved at en ikke greide det samme antallet pr. dag.

All kass for sild var underlagt Norsk standard. Etter standarden fra 1938 skulle en 1/1-kasses innvendige hovedmål når materialene var tørre, være: Lengde 80 cm, bredde 48 cm og høyde 30,5 cm. Materialtykkelsen skulle være: I endevegger 20 mm, i bunn 15 mm, i hjørnestolper (oker) 25 x 50 mm, i sidevegger 15 mm, i lokk 13 mm og i lokkslå 10 x 50 mm. Hjørnestolper og lokkslå gikk bare under «okar». Brutto rominnhold skulle ligge mellom 116 og 118 liter.

1/2 kassen som det også ble spikret en del av, hadde naturlig nok et annet mål, nemlig lengde 81 cm, bredde 48 cm, høyde 16,5 cm med en materialtykkelse som var et par mm tynnere, bortsett fra «okane» som hadde samme mål. Brutto rominnhold skulle ligge mellom 63,5 og 64,5 liter. Materialene skulle for begge kassastørrelsene være av gran- eller furumaterialer.

Innledningsvis skrev jeg at spikring var gjevt. Jeg skal ikke underslå at det en kald vinterdag kunne være en påkjenning. Det var ikke alltid plass innendørs på sjøhusene, hvor det saktens også kunne være kaldt. Av og til måtte vi derfor stå ute, hvor vi gjerne bygde oss opp små kassahus som det ble lagt et slags tak

over. En vinter med en periode med flere kuldegrader og en langvarig, kald østavind satt vi et par stykker ute på Sørarhuskaien og forsøkte å spikre kass. Materialen var våt, og hver eneste fjøl var frosset sammen og måtte slås fra hverandre. Hver fjøl var isbelagt, og for å hindre frostskafer i bakstussen, måtte vi ha en pute under buksen. Det var noen tøffe dager for en 16-17 åring. Fingrene var helt stivfrosne. Det gikk mer tid til å slå floke enn til spikring. Det var en opplevelse som har satt seg godt fast i minnet.

Sildefisket

Vårsildfisket og det som hørte med til dette, satte så utvilsomt preg på øya. I god tid før sildefisket tok til på våre kanter, kom det tilreisende fra distriktet og innlosjerte seg på sjøhusene for å delta under isingen eller saltingen. Det var gjerne de samme som hyrte seg hvert år.

De fleste var derfor kjennsfolk fra tidligere år. Mange trivelige stunder ble derfor tilbragt nede på Sørarhuset og Berjeshuset. De fleste jeg husker kom fra bygder i Sunnhordland, fra Åkra, Fjelberg, Etne og Sveio. Folkene bodde tett, opptil 6-8 mann på rommene. Det var enkle boforhold; et bord, et par benker, en lyspære i taket, ingen gardiner, en seng med halmmadrass, før krigen dobbeltseng på noen rom, og en ovn som også tjente som komfyr. Og så klær som hang omkring. Skapplass var det svært lite av. Jeg kan imidlertid ikke huske annet enn at det var ryddig og trivelig på rommene. Anderledes kunne det nok være midt

*Det hendte det var svært så kaldt med en rotur.
Bildet er fra begynnelsen av 1950-årene.*

En arbeidsgjeng fra Fjelberg ved kveldsbordet på hybelen i 3. etasje på Sørhuset i 1947 eller 48. Fra venstre: Tollak Landa, Sverre Aksdal, Alfred Åsbø, Torvald Solheim, Jens Solheim og Kristen Aksdal.

under den mest hektiske tiden når folkene kunne arbeide opptil et par døgn i strekk.

Da var det stort sett bare tid til å spise og gå rett til køys etterpå. Jeg husker jeg i en spisepause en gang var oppe på rommet til en lossegjeng på Kolahuset. De nyttet anledningen til å tørke noen av klærne sine. Klærne var naturlig nok preget av jobben i lasterommet på fiskebåtene og gulpen fra vårsilda. Bare den som har opplevet «gulpeklær» i et varmt rom kan forestille seg lukten! Det nyttet ikke å ha «fin nase» under slikt arbeid, eller si spising!

Før krigen skjedde det meste av isingen hos Knutsen O.A.S. fra landnotsteng som sto rundt omkring. Isingen kunne derfor dra seg et godt stykke ut på vårparten, etter at vårsildfisket var slutt. Lastebåtene, eller bare «isabåtene», tok med seg alt som trengtes, eget isamannskap, kass, rister og alt utstyr ellers som trengtes, bl.a. to digre kaffekjeler som måtte være på henimot 15 liter, og dro ut til de stedene landnotstengene sto og iste direkte fra stengene. Ferdig med dette kom de tilbake til Berjeshuskaien, satte i land isamannskap og utstyr før båten dro over til England med lasten. Det hørte med til isaturen at isamannskapet fikk med seg to store kasser med helflasker øl. Når kassene ble satt på land igjen, tomme selvfølgelig, var det for oss unger å saumfare kassene på jakt etter kapsler. Kaste på strek var populært, og i patentkorkens tid var kapsler mangelvare.

Garnskøyter under lossing ved Sørhuskaien. Garpeskjærskaien i bakgrunnen.

Sørhus Kafè i Haraldsgata 153 var en slags formidlingssentral for isamannskapene. Knut Landanes, som bodde på Gloppegården i Avaldsnes, var sjef for isamannskapene og hadde ansvaret for å få med seg det mannskap som skulle til. Det var vanligvis de samme folkene som gikk igjen, fra byen og aller nærmeste distrikt, mange fra Landanes sitt nærområde. Landanes var svoger til kafèinnehaveren, Sørhus, og holdt i sesongen mye til på kafèen. Når det var klart for ny isatur, ga han beskjed til folkene sine, eller folkene sjøl var innom og holdt seg underrettet. Folk ellers var også innom og forhørte seg om muligheten for å få seg en isatur. Utlønning for isaturen skjedde ved at Sørhus fikk ferdig ilagte lønningskonvolutter fra Knutsen sitt kontor og med navneliste som hver enkelt mannskap kvitterte på. Etter Knut Landanes overtok nevøen, Ola Landanes som hadde hjemgården på Landanes. Han var også med på isingen på kaiene etter krigen.

Isabåten måtte selv ta is med seg ut på feltet. Før Iglo sin tid (Iglo startet opp i 1937) kom Karl Hebnes fra Hebnes i Ryfylke med den store lekteren sin, lastet med isblokker og la til ved Berjeshuskaien. Egen, motordrevet kvern ombord malte opp isen, som ble fylt opp i kassene som isabåten tok med seg. Litt ising foregikk også fra Berjeshuskaien med fiskebåtene liggende utfor islekteren til Hebnes. Ellers husker jeg så vidt at det også foregikk arbeid med saltsild på

Ising av sild både fra Sørhuskaien og Berjeshuskaien til høyre med s/s «Storesund» som «isabåt» liggende i midten for innlasting av ferdigpakket sild til England. Garnskøytene ligger høyt i sjøen og viser at det har vært dårlig fiske den dagen/natten.

Berjeshuset og kaien utfor. Dette tror jeg var islandssild som ble omlagt. Tønne-
ne lå lagret nedenfor hagegjerdet vårt. At jeg husker dette, har litt sammenheng
med at jeg, antagelig i 6-7 års alderen, sammen med to andre listet oss inn på
noen «sildakåner» som sto og arbeidet og kastet pepper mot dem. Enten var
«attentatet» mislykket, eller så var mine små bein kjappere enn de tungkledde «sil-
dakånene» sine. For jeg kan ikke erindre at jeg ble tatt.

Jeg håper det første er rett. «Ukjurestreker» er så visst ikke noe nytt! Til mitt for-
svar får jeg antyde at jeg nærmest var et haleheng til et par andre gutter som var
eldre enn meg.

Krigen satte en stopper for isingen hos Knutsen. Han var medlem av Hull-
ringen som iste for England og fikk derfor ikke kvote for å delta i den isingen
som skjedde for Tyskland i krigen. Etter krigen var det helt slutt med ising fra
landnotsteng. Kaiene Knutsen hadde på Vibrandsøy, var ikke beregnet på særlig
stor landbasert ising. Første vintersesongen foregikk isingen derfor fra Garpe-
skjærskaien. Det ble satt i gang større utbygging og utbedring av kaiene på
Vibrandsøy, slik at det under den mest hektiske perioden etterpå skjedde ising
samtidig både på Berjeshuskaien og Sørhuskaien med isabåten liggende imel-
lom.

Haugesunds Avis torsdag 7. mars 1946

Framleides godt snurpe- og garnfiske frå Røvær og nordover.

**60 snurpelaster til Haugesund i dag
men langstane er noko ujamne.**

Omlag 100,000 hl. garnsild på Haugesunds- og Egersundsfelta i går.

Det er framleides godt fiske på Røværfeltet og øyane nordanfor, og det vert og i dag meldt om jamt godt garnfiske ved Urter. Også snurpefisket er bra, men fangstene er noko ujamne, der er fått større.

Snurpefangstane i natt er lekne på nordsida av Røvær med jamne fangster frå 300 til 900 hl. og frå Ramsholmane til Horsøy og Løddersy med fangstar opp til 1700 hl.

Desse båtane kom til Haugesund i dag med fangst:

«Svindland» 1100 hl., «Dagmar» 450, «Reidun» 700, «Suløy» 700, «Rammen I» 1500, «Syrian» 600, «Kinn» 125, «Vestholm» 1200, «Langvin» 1000, «Kvalen» 1100, «Solglytt» 800, «Nordlingen» 500, «Espenesvåg» 200, «Fonnes» 700, «Torholm» 200, «Straumsund» 300, «Kvitnes» 1500, «Håbet» 300, «Havlyn» 200, «Sjangse» 400, «Kirkholmen» 1400, «Goksheim II» 60, «Enig» 150, «Sjølivet» 450, «Silva» 600, «Gullregn» 500, «Nerhus» 200, «Snurp VI» 300, «Kelt» 600, «Fisk» 800, «Sjøfuglen» 800, «Snurp III» 1100, «Aspø» 300, «Austholm» 800, «Norholm» 650, «Lyn» 500, «Arni II» 50, «Smaragd» 1300, «Falken» 900, «Risholm» 400, «Torhov» 400, «Høgvard» 100, «Sebaldi» 150, «Junior I» 200, «Haraldson» 120, «Sæbøvik» 250, «Tampen» 1300, «Skolma» 800, «Roald» 3, «Kvittegg» 1700, «Germannen» 1000, «Liafjell» 100, «Janholm» 70, «Anni Maud» 25, «Norli» 655, «Balder I» 100 hl.

I alt 59 båtar med tilsaman 33 000 hl. sild.

I går ettermiddag kom desse 4 båtane inn med fangst: «Stordøy» 1700 hl., «Bratt» 1600, «Vei-ding» 1500 og «Øystein» 1400 hl.

Garnsildkvantumet som kom til Haugesund i går var noko over 30 000 hl. Til Egersund kom det inn om lag 63 000 hl. garnsild i går og, såleis at det samla garnkvantum i går var millom 90—100 000 hl.

Om garnfisket melder Oppsynet i dag at 140 båtar på strekninga Brokosen—Røvær nordvestside har teke gode nattsettfangster opptil 30 hl. på settet. Ved Bjørkevær hadde 10 båtar gode nattsettfangster og det same fekk 20 båtar ved Flatøy ved Gitrøy. 30 båtar som sette i Bryggelandsosen fekk misselege fangster. Frå feltet ved Sørøya-ne vert meldt at 170 båtar fekk ujamne og mange små fangster, men der var og nokre gode, opptil 25 hl. 60 båtar på strekninga Horsøy—Utnøringen gode fangster, opptil 25 hl. på settet.

Til Fesøy kom det tidleg i dag ein settegarnbåt med 160 hl. Han kom frå Urter der omlag 90 båtar hadde teke jamt gode fangster.

4 båtar sette prøvesett ved Mølatrevåg i dag, men det vart svarte garn.

Om Egersundfisket er meldinga like gode eller endå betre enn i går. 815 båtar tok gode fangstar opp til 80 hl på Klettagrønen og på Løssgrunnen var det og oppe i 25 hl. på settet.

Det vert framleides isø og salta mykje sild, so sildeslafsbykkane har ikkje fått so mykje som dei kunne arbeide unna.

Ennå kan jeg fornemme den sitringen jeg hadde i kroppen vinterstid med det hektiske livet rundt på brygger og sjøhus. Ser for meg snurpebåtene og garnskøytenes som lå ved kaiene og losset fra Bernerhuset i nord til Møllerodden i sør; ljomen fra vinsjene, slingsene, spikringen, trallene og ropene. Ser for meg isabåtene, «Storesund», «Varøy», »Vard», «King» og enda flere av de velkjente isabåtene, som lå rundt omkring på havnen og lastet sild for eksport.

Engang før krigen da Knutsen sin egen isabåt, «Storesund», kom tilbake etter en tur til England, minnes jeg at jeg fikk en fin, spraglet, liten gummiball av kapteinen eller styrmannen ombord. Noe så gjevt hadde jeg aldri eid før, syntes jeg. Og attpå til fikk jeg noe så godt og sjeldent som engelske karameller! Før «Storesund» var det gamle «Vibran» som i mange år var isabåten til Knutsen. Jeg husker den tidvis lå i opplag utfor Sørahuset. Det hendte det også «Storesund» gjorde.

Under sildefisket fulgte vi intenst med de forskjellige fiskefartøyene vi kjente til. For skøytenes del selvfølgelig de fire fra Viblandsøy. Men også skøyter fra Røvær, Utsira og Torvastad. Vi var bra oppdatert med hvor mye hver enkelt fartøy fisket. Vi sto gjerne på kaiene eller på haugene om ettermiddagen og kvel-lingen og så garnskøytenes komme inn i en omtrent sammenhengende kjede. Var det mørkt, tok vi de mest lokale på motorlyden. Var det lyst, ble vi eksperter på å bedømme hvor mange hektolitere den enkelte hadde fått. Det samme kunne vi på de fleste snurperne. For disse fikk vi som regel facitsvar neste dag i Hagesunds Avis, hvor hver enkelt snurper var listet opp med gårldagens fangst.

All denne vinteraktiviteten gikk slik i blodet at de første vintrene etter jeg var begynt å jobbe i byen, satt jeg med uro i kroppen og hadde vanskelig for å konsentrere meg. Tankene kretset mer om det som foregikk på kaiene og sjøhusene, enn det som lå på kontorpulten.

Notbarkeriet

Like før krigen, i 1938 eller 1939, bygde Johan Mathias Knudsen, til vanlig bare kalt Mathias til fornavn og sønnesønn til Jon Knudsen, eller Jone som han ble kalt til fornavn, opp et notbøteri og barkeri på Davehuset og kaien utfor og en nottørke med plass til fire nøter. Ingen sa vel nottørke, men bare galge. Det ble de også kalt de mindre garntørkene som sto på kaiene til Ola Norem og Jonas Rasmussen, beregnet på sildegarn og makrellgarn.

Notbarkeriet ble et yndet tilholdssted. Særlig i krigsårene da det var stille på kaiene og sjøhusene hos Knutsen. I perioder var det svært hektisk på kai og sjøhus. Under vintersesongen var det gjerne full aktivitet både dag og natt. Innenfor galgene sto et eget fyrhus med barkekar. Nøtene ble dradd fra sjøsiden over rulene på galgen, via barkekaret og tilbake etter barking. Det var alltid en god eim rundt fyrhuset. I stedet for bjørkenever ble det brukt et ekstrakt, Kattego, som ble importert fra Brasil. Da krigen satte en stopper for importen, ble rødtjøre brukt. Notbøteriet holdt til i 2.etasje på Davehuset. På kveldstid ble det i krigen gjerne et samlingspunkt både for voksne og barn som satt eller sto rundt omkring å så på de som bøtte, mens praten gikk om likt og ulikt. Det var gjerne to hovedtema, fiske og de siste krigsnyhetene, eller oftest ryktene.

Oliver Wåge fra Åkrehamn hadde ansvaret for notbarkeriet og det som hørte til de første årene. Han bodde i bryggerhuset, eller Frydenlund som det het, ved siden av Gjestgiverhuset og hadde ofte hele familien med.

Arbeidskar

Inntil vi ble konfirmert gikk lek og arbeid ofte over i hverandre. Etter konfirmasjonen var det imidlertid alvor. Da var det full arbeidsdag. Videre skolegang var ingen selvfølge. Sjøl realskolen i Haugesund kostet penger for de som ikke bodde i byen, og gymnas var for de få.

Første vinteren etter konfirmasjonen deltok jeg for fullt under isingen på Davehuset som var leigd ut til Sigve Gerhard. Halvannet døgn i strekk for en gutt på 14 1/2 år var det ingen som stusset på. Stusset gjorde jeg ikke sjøl heller.

Jeg opplevde det tvertimot som veldig positivt og gøy å få delta for fullt på likefot med de voksne. Og likefot var det. Om de yngste ikke ble satt til de tyngste jobbene, var det en selvfølge at den jobben en ble satt til ble gjort like godt enten en var gutt eller voksen. Men så var lønnen også lik for en konfirmant og en voksen. Etter en uke med mye kvelds- og nattarbeid oppnådde jeg for første gang i mitt unge liv å få en hundrekroneseddel i lønningskonvolutten. Et stort øyeblikk, husker jeg. Dette var under siste krigsvinteren, og det var ikke uvanlig at sildearbeidet måtte stoppes p.g.a. flyalarm. Jeg husker ikke direkte at vi ble avbrutt av flyalarm, men flyfare var ikke uvanlig. Det var et signal som ble gitt forut for eventuell flyalarm og medførte umiddelbar arbeidsstans. Gikk flyfaresignalet nattestid, måtte nesten alt lys slukkes.

Et annet trivelig tilholdssted var på sjøhusene langs Søre Løvågen og ombord i skøytene som lå her. Her skjedde det nesten alltid et eller annet. I det minste satt ofte en eller annen oppe på et av sjøhusene og bøtte på garn og som vi var inne og slo av en prat med. Ellers var vi levende interessert i resultatet av dagens fiskefangst, enten det nå var silde- eller makrellfisket.

Linefisket var et kapittel for seg. Det sèg gjerne til enkelte fra byen en stund før «Alfa» var ventende inn med dagens fangst. I krigen var det ikke like godt å få fatt i fisk, så det gjaldt om å være frampå før «Alfa» dro inn til byen og leverte fangsten fra seg. Om kvelden var det ny egning av linene for neste dags setting. En sesong, antagelig var jeg i 13-14 års alderen, hadde jeg jobb med å egne liner. Å egne en stamp med line, så vidt jeg husker 400 krok, tærte på tålmodigheten, men lommepenger var et ukjent begrep for oss, og derfor var det velkomment å tjene en krone og to. Dessuten ga egningen anledning til et trivelig sosialt samvær med de voksne i lyset av en karbidlampe som hang i taket og brant med sin spesielle sus.

Under de siste krigsårene var radioene inndradd. Under sildefisket fikk imidlertid fiskeskøytene lov til å ta radioene i bruk. Ifølge oppslag som fartøyeieren var pålagt å slå opp ombord, var det imidlertid forbundet med streng straff, jeg tror det ble truet med dødstraff, å lytte på England, eller la andre gjøre det. Det forhindret imidlertid ikke at lugaren på «Nora» eller «Familien» under landligge ofte ble fullsatt av nyhetshungrige øybuer som lyttet på nyhetene fra England. Også

her var det en naturlig ting å la en ung gutt få være med. Ennå kan jeg høre for meg de særmerkte gonggongslagene og stemmen til Toralv Øksnevad som innledet med: «Dette er London». Bare 13-14 år den gang, men allikevel husker jeg svært godt den pusten av og lengsel til frihet disse tre ordene ga i et guttesinn.

Verdien og betydningen av det frie ord ble meislet inn i ung alder.

Av en eller annen grunn var jeg lite på Bernerhuset. Det kom kanskje av at jeg kjente få eller ingen av de som arbeidet der. Det lå liksom litt for seg selv og litt utenfor de vanlige sjøhusområdene. Jeg var saktens bortom, men fulgte mest med fra bryggene jeg ferdes på like ved. Litt hadde det vel også å si at jeg for min del var mest vant med og likte best kaiene med ising. Det var liksom litt mer liv og røre der. Jeg husker imidlertid jeg som guttunge var imponert over de som uten å velte greide å trille de store trillebårene fulle med sild den lange veien fra losseplassen og inn til de store kummene i huset vestenfor. Skjønt det hendte en gang imellom at en trillebår veltet. Ellers hørte det med til det sikre vårtegn når Kyvik sin motorbåt begynte å trafikkere forbi Berjeshuskaien til og fra Viken med «Sildakåner» som var med i omleggingen av silden på Bernerhuset.

Bernerhuset ligger forresten på et sted som heter Ankerskjæret.

Bildet viser bebyggelse tilhørende de to familiene Knutsen.

De tre husene til venstre tilhørende Knut Knutsen O.A.S.:

Hauahuset, bolighuset m/kontor og Berjeshuset. De øvrige husene tilhørende Knud Johan Knudsen: Bolighuset, Davehuset, og Kolahuset. Bryggerhuset Frydenlund kan skimtes imellom bolighuset og Davehuset.

Knutsen sine sjøhus

Lengst sør mot Møllerodden lå Sørarhuset som var hovedhuset for spikringen med både 1. og 2.etasje i bruk til dette.

I 3.etasje, i en liten koselig leilighet mot nord, bodde Jenny Fagerland som hadde sitt utkomme fra arbeid på gården og senere år fra skolevask. Utsikten over havnen var flott fra leiligheten, men vann var selvfølgelig ikke innlagt. Jeg kan se henne for meg borte ved brønnen ved hagegjerdet vårt for å hente vann i en bøtte fra den djupe brønnen. Etterpå med krummet rygg gå tilbake til Sørarhuset med full bøtte og opp de 30-40 trappetrinnene til leiligheten sin.

Alle i Knutsen sine hus var forresten avhengig av vann fra denne brønnen. Den skulle forsyne både våningshuset, fjøset med «budeiebolig» og sjøhusene med vann. Det var imidlertid bare våningshuset og fjøset som hadde innlagt vann. Det ble pumpet opp fra brønnen ved hjelp av en elektrisk pumpe som sto i kjelleren hjemme, og som jeg hadde inntrykk av sjelden sto stille. Sto den stille, var det gjerne fordi den streiket. Sjøl om brønnen rommet mange kubikkmeter med vann, gikk den til tider tom. Da var det å ringe til Brødrene Thormodsen, som kom med vann fra byen med vannbåten «Fossen» og pumpet brønnen full med vann igjen. Som liten gutt var det «himla skoi» å stikke fingrene bort i de tynne vannstrålene som sto opp fra små lekkasjer i vannslangen.

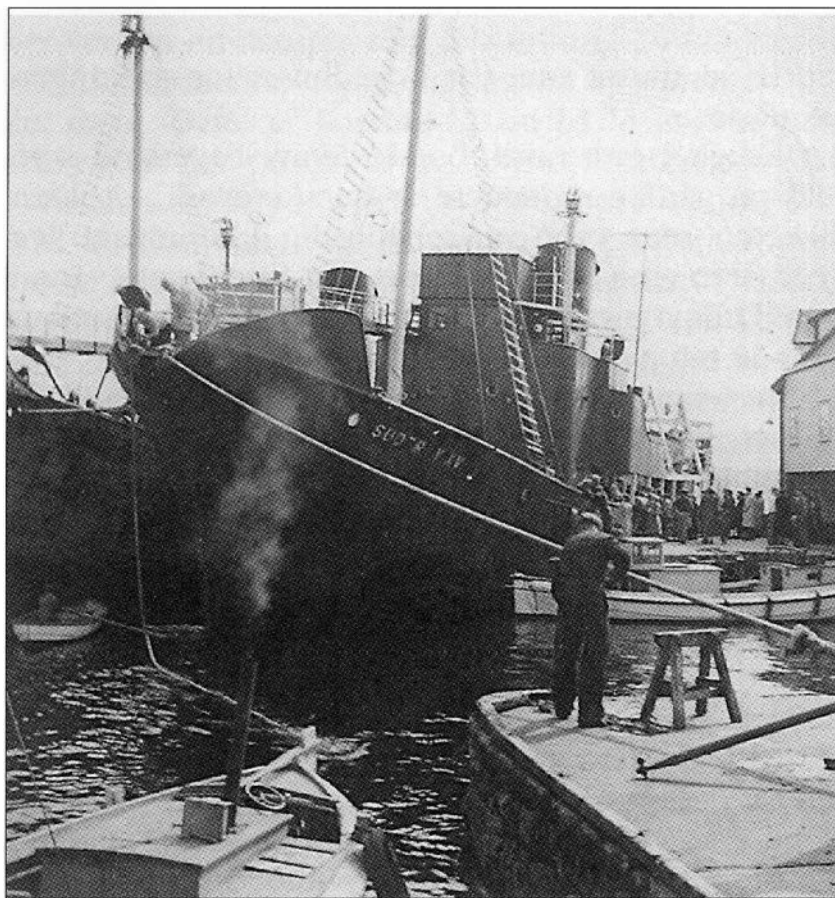
Det gikk flere år etter krigen før det ble lagt vannledning over fra Hasseløy og vann innlagt i de andre bolighusene. Gjestgiverhuset hadde imidlertid også fra tidligere av innlagt vann fra en brønn i gården og med en pumpe i Frydenlund.

Hauahuset, nord for Sørarhuset, var gjerne samlingsstedet for folkene før arbeidsdagen startet. I 1.etasje var det et oppholdsrom med telefon i et hjørne ut mot sjøen. «Kvitebåten» lå like utenfor huset. I et annet hjørne var det en binge med notastein. Det var kleberstein som jeg tror kom fra Tolgetjønn. Andre etasje ble brukt som bøteri og lager av nøter. Mange sorgløse timer ble brukt sittende eller liggende oppunder taket på en not, mens jeg så på de kjappe fingrene til Thomas Rossebø og Marcelius Nilsen mens de bømte. Spesielt var jeg fascinert av den kjappe måten de kappet tråden med. Et liten vridning med håndleddet, så var tråden kappet med en liten knivspiss som var loddet fast til en slags bred metallring de hadde på fingeren. I 3.etasje var det også lagringsplass for forskjellig, bl.a. notakagger beregnet for landnotstengene.

Før det ble vanlig å barke nøtene på barkeriene som etter hvert ble bygget opp, ble nøtene på Hauahuset barket i en stor notabåt som til vanlig sto under Nyarhuset. Ved barking ble båten dradd ned i et nå gjenfylt båttopptrekk på nordsiden av Hauahuset. Nøtene ble dradd ned gjennom en luke i taket og gjennom en annen luke i veggen mot nord og oppi båten. Etter barking ble nøtene dradd bortover bakken og kaien for tørking. Bjørkeneveren ble helt oppi et stort jernkar med vann som sto på nordsiden av Nyarhuset, et kort stykke vestenfor båten. Det hele ble varmet opp med ved som ble satt fyr på under jernkaret. «Barkebåten» er det meg fortalt skal i sin tid blitt brukt ved torskefisket på Grønland.

Parallelt med Hauahuset, ca. 10 m vestenfor sto, Nyarhuset.

Dette ble revet i forbindelse med utbyggingen av Møllerodden Verksted. Det

*Hvalbåtene klaffer til kai
utfor Hauahuset en maldag
i begynnelsen av 1950-
årene,*

var åpent i underetasjen med en fjellknaus som vegg i vest. Underetasjen tjente som lagerplass for robåtene etter hvert som de fikk seg en pause og en fortjent overhaling. Ovenpå var det lager av forskjellig slag, bl.a. store plank. Nyahuset lå inntil en haug, og taket av bølgeblikk gikk ned til bakken på vestsiden. Det jeg mest forbinder med dette huset, var når vi om våren endelig hadde fått lov til å ta i bruk gummiskoene våre og i ren yrhet tok fart fra bakken og prøvde å komme til topps. Til topps greide vi også å komme. Vi ga oss ikke før, sjøl om jeg for min del vel kommet til topps, svimlet aldri så mye.

De siste som bodde i 2.etasjen på Berjeshuset var Arnt Hagland med familie. Han flyttet vel til byen i slutten av 1950 årene, tror jeg. Det var en velstelt og fin leilighet, koselig og trivelig med flott utsikt over hele havnen. Den store gangen som går på tvers, var fint malt og alltid skinnende ren.

Sjøl om Sørhuset vanligvis var hovedbasen for spikringen, ble det også spikret ganske mye fra 1.etasjen på Berjeshuset og kaien utfor. Det kunne til tider være ganske store kassala i områdene utenfor sjøhuset. Mine første kassalokk ble spikret på Berjeshuskaien, husker jeg. I 3.etasje var det alltid lagret hvalline som kom i land fra hvalbåtene. Det står i 3.etasje fortsatt en innebygget grue som ble brukt til røyking av sild. Røykesilden ble hengt til tørk i et lite rom ved siden av eller på loftet. En fin vårkveld eller forsommerkveld stakk vi opp på loftet og hentet oss en sild, hjem og hentet kalde poteter, og så kunne vi sitte på kaikanten, dinglende med beina utfor, mens vi spiste på poteter og herlig røyke-sild.

Gjerne kom noen flakkende forbi i en robåt med en sveivegrammofon på toften, eller aller gjevest med en som satt og spilte trekkspill.

Mon tro noen kunne ha det bedre enn vi hadde det da?

Muligens var det ikke så mange slike kvelder. Det kan jeg ikke huske nå. Men, de var der, og det må ha vært noen fine stunder. For de er bevart i minnet som gode opplevelser fra en barndomstid i et lite øysamfunn som ellers også hadde så mye å gi.

Igjen faller tankene tilbake på den store spennvidden det var i vår opplevelsesverden under oppveksten.

Kapproing og hvalbåter

Om våren var det to ting som særlig opptok meg, i allfall fra krigens slutt og noen år utover. Det var den forestående kapproingen 17.mai og Suderøy-ekspedisjonens hjemkomst. Ofte var disse to hendelsene noenlunde samtidige.

I båtmiljøet rundt omkring på øyene, medregnet Torvastad, var kapproingen en seriøs konkurranse, hvor det i mange år var ganske prestisjefyllt å vinne. Konkurransen kunne være beinhard. Sjøl om de aller fleste ut fra boforholdene var svært båtvante, ble det trent ganske hardt fra første halvdel av april og utover. Vi likte best kapproingen med robåt, eller lettboat, som det bare het. Det var imidlertid ikke hvilken som helst robåt som ble tatt i bruk. For det første skulle det være en Hardangerbåt. Oselver med hogne halser var bannlyst og ville ført til protest fra andre roere om det ble stilt opp med en slik på startstreken, eller «linjå» som det het. Den var mer lettrodd enn Hardangerbåten og ga en konkurransefordel. Også innen Hardangerbåten varierte egenskapene, og det kunne være avgjørende at det var en skikkelig «kapproingsbåt». Vi kjente godt til de beste båtene rundt omkring. I båten ble det laget til egne spenntak tilpasset hver roer. Årene var viktige med passelig lengde, breie blader og høvlet ned så langt det var forsvarlig for å være lettest mulig. Var de skikkelig bra, ble de gjerne bare brukt til hver 17.mai. Om kvelden 16.mai var det siste finpuss på båten. Da ble båten «bunnsført» med et eller annet som vi hadde tro på skulle gi bedre fart. Antagelig var troen på nytten av dette av atskillig bedre kvalitet enn selve «bunnsføringen».

Suderøyekspedisjonen sin ankomst i mai var som nevnt også et høydepunkt som vi så fram til om våren. Det gjaldt særlig hvalbåtene som kom først og gjerne la til ved kaiene fra Berjeshuskaien og sørover. Familie og venner til mannskapene ombord sto på kaien og ventet, og det var en egen fortettet spenning og glede blant de som ventet på sine og som smittet over på alle. Det var noe spesielt å se hvalbåtene komme oppover Karmsundet og høre hilsingssignalene, tre lange støt. Det var selvfølgelig glade velkomstscener på kaien. At det var unntak, fikk jeg oppleve en gang. Kona sto på land og vinket til mannen som sto ved rekken mens hvalbåten såg inn til land. Kona ropte ombord til mannen og spurte om han hadde kjøpt en bestemt ting. Jeg husker ikke hvilken. Det hadde han ikke og fikk en verbal overhaling tilbake.

Robåten var et viktig framkomstmiddel. Søstrene Berta og Sina Marie Sæbø, h.b.v. nr. 2 og 4 fra venstre sammen med to besøkende fra USA.

Fram til hvalbåtene dro ut igjen ble mye av vedlikeholdet foretatt mens de lå ved kaiene på Vibrandsøy eller på Nordre Løvågen. Dette skapte også mye aktivitet. I et lite rom oppe i 3.etasje på Sørhuset bodde i lange perioder radiotelegrafisten på kokeriet. Han het Christoffersen og var fra Oslo.

Han hadde ansvaret for overhalingen av alt radioutstyret til ekspedisjonen. Kona hans var også ofte med. Best husker jeg datteren, Ruth, på min egen alder som også var med av og til!

Mye av utstyret fra hvalbåtene ble tatt i land og lagret i 2. og 3.etasje på Nylandshuset som ligger ved Nordre Løvågen. Det var som en egen eventyrverden å få bivåne alt det forskjelligartede utstyret som ble bragt i land.

Vi hadde selvfølgelig hørt mye om hvalfangsten i Sydisen. Jeg hadde selv en bror som var med kokeriet i flere år. Derfor ga det næring til fantasien å farte omkring på hvalbåtene som lå ved kaien. Stå framme i baugen med kanonen og være skytter, var det ganske stor flukt over. Til topps i tønna måtte vi selvfølgelig også. Jeg fant imidlertid fort ut at det ikke var stedet for meg. Til det mistrivdes jeg for mye i høyden.

Det var ikke så ofte det var folk og arbeidet inne på Nylandshuset. Det var kanskje derfor det alltid ga en egen, litt spennede følelse å få være med inn. I første etasje var det båtoppdrekk og flere båter sto i opplag der, bl.a. lystbåten til Knutsen. En sjelden gang ble det anledning til å være om bord i denne. Sjøl om båten sto trygt under tak, var det med et lett bankende hjerte jeg «sto til rors».

Fantebåter

Sommerstid lå det før krigen tidvis «fantebåter» med hele familien ombord på Nordre Løvågen, utfor Nylandshuset. Det var ofte de samme båtene som kom tilbake år for år. Vi måtte av og til bortom Nylandshuset og kikke på dette for oss så fremmedartede og spennende innslaget i vår hverdag. Antagelig fant vi stundom på fantestreker. Jeg har nemlig en erindring om at det på en av båtene var en mann som var svært hissig på oss. Det var han neppe uten grunn. Vi var vel rimelig trygge på at vi var over alle hauger før han kom seg til lands. Ellers var det vanligvis et godt forhold mellom øybuer og folkene ombord. Jeg husker en eldre, blid dame som alltid kom innom hjemme hos oss når hun lå med båt på Løvågen. Om hun solgte på noe, kan jeg ikke huske i dag, men hun ble alltid bedt inn på en kopp kaffe når hun kom.

Robåten

Båter var en viktig del av vår hverdag. Vi var ikke gamle før vi behersket rokunsten og begynte å flakke omkring langs kaiene og i sundet. Gamle var vi heller ikke, før vi rodde alene omkring. Jeg vet at jeg i allfall som niåring rodde alene i sundet. Det minnet er knyttet opp til en dramatisk opplevelse jeg da hadde.

Jeg kom roende alene utfor Berjeshuset da jeg hørte fortvilte rop fra den andre siden. En liten seilbåt, som jeg hadde sett like før, hadde kullseilt og to stykker lå i sjøen og kavde og ropte om hjelp. Jeg rodde det mine små armer formådde over til den andre siden. Heldigvis var det kommet et par voksne til på kaien som fikk hoppe opp i båten til meg. Det var i siste liten, for den ene som lå i sjøen var i ferd med å forsvinne for godt. Ennå kan jeg se for meg en hånd som grabbet tak i ham et stykke under vannskorpen. Jeg husker også lege og opplivning på kaien etterpå.

Heldigvis var slik dramatikk uvanlig.

Sykkel var det ingen av oss som hadde. Men på mange måter var robåten vår sykkel som ga oss anledning til å ferdes litt videre enn nærområdet ellers ga anledning til, både til egen fornøyelse, men også til nytte for andre. Det var en selvfølge at vi skysset folk som skulle til eller fra byen. Når folk kom fra byen, sto de på Skagen og «hoiet». De som bodde lenger nord, brukte Stålekaiene. Så vi noen på Skagen som vinket eller hørte noen «hoie», var det bare å komme seg oppi robåten og ro avsted. Gjaldt det familiemedlemmer, fikk vi selvfølgelig ikke noe for roturen. Det var ikke vanlig ellers heller. Men av og til kunne det hende jeg fikk en 10-øring av «byfolk» som skulle over. Det var stas å få en 10-øring. En gang, husker jeg, hentet jeg gamle Knut Knusen O.A.S.. Vel tilbake på Vibrandsøy hoppet jeg på land, mens han satte seg til årene og tok seg en rotur nordover til Nordre Løvågen og så på øya fra sjøsiden. Det var ikke uvanlig at han gjorde dette eller tok seg en spasertur. Om jeg fikk «flyttpenger» av han, kan jeg ikke huske. Derimot kan jeg huske at jeg en gang fikk 25 øre av O.A.Knutsen. Helt utrolig mye etter vår målestokk. O.A.Knutsen tok seg i mange år fristunder fra kontoret og tok en tur ut til Vibrandsøy og spaserte rundt omkring. Felles for

dem begge var at de la vekt på at alle husene var skikkelig i stand og ellers alt ryddig og velstelt.

Lite visste de hvordan det skulle bli!

Vel kunne det være stas å ligge på magen i en sjøhusdør og fiske på stinte og marulk. Langt mer spennende var det å ligge i robåten på Nordre Løvågen og stikke flyndre eller ligge ute i sundet og pilke. Eller kanskje få være med å sette trollgarn. Det kjekkeste fisket var nå allikevel gliping etter mort. Det er et fiske jeg ikke har sett siden guttedagene. Den gang var det enkelte som rodde omkring og glipte fra robåt langs kaier og strender, jeg tror som en slags attåtnering.

Vi holdt til med glipingen utpå et hjørne på kaien utfor Hauahuset. I et hull i kaien sto en mast. Fra denne lå det ut en bom. Ved hjelp av tauverk gjennom en blokk i enden på bommen kunne vi heise opp og ned en glip. Glipen minnet om en kjempehåv på omkring 2 1/5 meter i diameter. Den besto av en stor notpåse festet til rundjern på litt under centimeteren. Glipen kunne slås sammen så den fikk fasong som en halvmåne. Glipen ble firt ned til bunns utfor kaien. På forhånd hadde vi fisket småkrabbe (høvring kalte vi det som i dag bare går under krabbe) utfor kaien der robåtene lå. Dette skjedde ved at vi festet en sild e.l. som agn til en taustubbe og hev det utfor. Etter en stund var det bare å hale inn, så satt det vanligvis både en og flere småkrabber på. Disse ble finhakket og kastet på sjøen over glipen. Vi «flydde», kalte vi dette. Etter at det var sunket til bunns, eller nesten til bunns over glipen og morten samlet seg, var det å hale glipen opp. I den beste sesongen, vanligvis på høstparten, kunne vi tidvis få en hel haug med mort.

Nyfisket og nykokt mort med «levradupp» til kveldsmaten var helt topp! Knut Knutsen O.A.S. må også ha likt denne kosten, for Kristen Øvrebø var av og til oppe hos ham i Haraldsgata med forsyning av nyfisket mort.

Det kunne være mye strøm i sundet. Da var det ikke alltid like lett å beregne avdriften på «fløet». Ikke så sjelden havnet det derfor utfor glipen.

«Tidlig krøkes som god krok skal bli». Så mye som vi oppholdt oss i robåt fra tidlig barndom, følte vi oss sikre ombord. Skulle vi oppi robåten, var det en sport å hoppe ned framme i båten og med en fjæring i kroppen få robåten til å bevege seg minst mulig. Eller vi fant på å løpe langs esingen for å se hvor langt bakover vi kunne komme før vi måtte hoppe inn i båten. Merkelig nok hendte det aldri at vi før ut i stedet. Den muligheten falt oss knapt inn.

Gården

Gårdsbruket med sin flotte driftsbygning med kyr, kalver, hester og griser sto også sentralt i min opplevelsesverden under oppveksten. Den gangen var det en tante av meg som hadde ansvaret for melking og fjøsstell. Hun hadde en med seg. Titt og ofte var jeg innom. Vanligvis sto det 14-16 kyr på båsen. Fjøset var stort og lyst med pussede murvegger som var malt i en lys farge og jevnlig vasket. Bortsett fra vanlig fjøslukt var det så rent at det ikke var noen fare med å gå

Høyonna beskjeftiget mange. Bildet som er tatt like før krigen på Vestrekaien viser fra venstre: Emma Alfarnes, Martha Sollesnes, ukjent, Sofie Norem og Astrid Buskoven.

inn i beste klær og sko. Titt og ofte var jeg på plass under melkingen. Det var herlig vinterkvelden å komme inn i det varme fjøset og gå rundt og klappe på kyrne. Eller aller helst bort til småkalvene i kalvebingene, klappe dem og la dem suge på fingrene. Kanskje ta en liten tur bort til tanten min som satt og melket, opp med munnen og så få en melkestråle rett inn. Fersk melk sa jeg ikke nei takk til. Ellers var det stas å få sveive på separatoren. Det var like forunderlig hver gang å se melk og fløte komme ut hver for seg.

Mest spennende var det imidlertid å stikke hodet inn døren til stuten, Vibran. Den var den aller største i hele distriktet og som vi hadde stor respekt for. Unger som var borte på øya og badet om sommeren, la gjerne turen forbi vinduet inn til der stuten sto for å ta en kikk på den og helst få den til å bure. Oppdaget vi at stuten skulle ut for å gjøre nytte for seg, gjemte vi oss på låven og kikket på gjennom en glugge.

I underetasjen sto hestene, på det meste tre stykker, og grisene. Den ene, Blakken, var litt egenrådig. Flink arbeidshest, men som stundom kunne opptre nokså selvstendig. Fra stallen og nordover luntet den alltid rolig, men fikk alltid farten opp hjemover igjen. En gang, jeg var ikke så gamle karen, tok den ut for meg. I et forsøk på å holde igjen røk den ene tømmen. Heldigvis greide jeg med den andre å presse hesten med kjerre opp mot en husvegg.

Griselaktingen skjedde på gården. Slakter kom fra byen, eller mer presist fra

Her fra en sommerdag i slutten av 1940-årene under en pause til ære for fotografen. Fra venstre: Sofie Norem, Kristine Sundve, Jenny Fagerland, Nelly Jakobsen, Halvard Sæbø, Arnt Hagland, Håkon Sollesnes og Jens Sæbø.

Skåredalen. Dette var alltid en spennende hendelse. Selve avlivingen så jeg ikke på, men ellers fikk jeg bivåne det hele. Vi sikret oss alltid griseblæren. Oppblåst var den velegnet som fotball så lenge den holdt. Og det var ikke så altfor lenge.

Den store låven var en kjempefin lekeplass. Du verden så mye moro og spennende vi kunne ha det der! Vi hoppet i høyet, krøp gjennom kanaler vi laget langsmed veggene, klatret i tau og sprang langs planker og avsatser og holdt «tikken» og «trebonjus». Gjevt var det også å få være med under høyingen og ligge på magen oppe på høylasset under innkjøringen. På bunnen av sleden og opp langs endegrindene lå en slags høylås. Den besto av to halvdelar, hver med tre-fire ca. 2" tykke eikestokker lagt på tvers i høysleden og bundet sammen med lik avstand. De to halvdelene var koblet sammen på bunnen av sleden med en låsemekanisme som det var festet et passelig langt tau til. På låven var det et elektrisk vinsjsystem som gjorde at høylåsen med høylasset kunne heises ut av sleden og opp til taket. Via en blokk koblet til en skinne under taket, kunne det nedenfra bestemmes om høylasset skulle gå nord eller sør på låven. Med frydefull spenning fikk vi unger holde i tauet som hang ned fra låsemekanismen og «nappe i tauet» når høylasset var kommet til endes. Nappingen gjorde at de to halvdelene skilte lag, og hele høylasset veltet ned.

I den tiden kjøpte øyabuen sin daglige melk fra gården. Ellers så skulle famili-

ene Knutsen og Haaland hver morgen ha bragt nysilt melk til seg i byen. Det var Kristen Øvrebø sin jobb å besørge. Han var både motormann og skipper på «Kvitebåten». Vi kalte den bare motorbåten eller motorbåten til Kristen. Med den tok han melken med inn til kaien, jeg tror det var Skoglandskaien, og bar melken opp til familiehuse ne oppe i gaten. I krigens år, da motorbåtene (det var to like av «Kvitebåtene») sto på land, ble melken rodd inn. Senere fortsatte denne melkeleveransen med Arnt Hagland ved årene.

Sommerstid ble kyrne tatt nord til sommerfjøset på Varøy og til beite på Gardsøy og Varøy. Gardsøy ble bare brukt til beite. Melkingen skjedde i fjøset eller på plassen utenfor. Melken ble kjørt hjemover med hest og kjerre. Så jeg en anledning til det, satt jeg på. Sittende på en kjerre med en hest luntende avgårde til en fin sommerkveld på Varøy var alltid verdt å ta med. Mens melkingen pågikk, streift jeg omkring i nærområdene langs strendene, inne i skogen eller tok en titt på badelivet i Matlaug de kveldene det var slikt. Eller kanskje hjalp til litt om det var behov for det. Det var kvelder og stunder som har gitt vakre og varige minner.

Det haugesunderne tidligere mest forbandt Vibrandsøy med var Matlaug og Badehola, eller bare «Håla» til vanlig. I mange år var dette badeplassene for svært mange haugesundere. En fin sommersøndag kunne det være opptil flere hundre som kom bortover, enten med Vikabåten eller med egen båt for de som var så heldig å ha en slik.

Inntil omkring midten av 1930-årene var Vibrandsøy delt i to gårdsbruk. Det ene hadde Knut Knutsen O.A.S. og det andre hadde søskenbarnet Knud Johan Knudsen og senere dennes sønn Johan Mathias. (Den ene familien skriver Knutsen med t. Den andre med d.) Driftsbygningen til dette gårdsbruket ligger ved den avkjørslen som den gang ble brukt til Trollholmen. Jeg husker så vidt det var en forpakter Dalen som drev gårdsbruket. Før ham igjen vet jeg det var Håkon Sollesnes. Våningshuset og driftsbygningen ble bare kalt Pakterhuset og Pakterløen.

Vikabåten

Vikabåten var rutebåten vår. Den var som en stor motorbåt å regne med en lugar akter og motor og et lite styrehus framme. Den trafikkerte mellom byen, Vibrandsøy og Viken med faste rutetider. Den kom ikke oppom uten at noen fulgte med fra byen eller noen sto på kaien og ga signal ved å vinke. Den begynte ikke ruten før etter middag. I helgene gikk den til midnatt. Ellers var det slutt kl. 23.00. Brukte vi ikke egen robåt til byen, gjaldt det om ikke å komme for sent til Vikabåten. Den ble pårent og sank utfor Viken noen få år etter krigen. En av passasjerene omkom. Heldigvis var det få passasjerer med. Det hendte båten på sisteturen en lørdags- eller søndagskveld var overfylt, slik at båtføreren knapt så å styre. M/S «Torvastad» overtok ruten på Vibrandsøy i 1949. Det ble da flere ruteavganger og bedre kommunikasjonsforhold så lenge den var i drift.

«Viken» og «Viken I» ved «hjemmekaien» på Risøy. «Viken I» som ligger ytterst ble bygget på Bjoa ca. 1932 for rutefart mellom byen, Vibrandsøy og Viken. Eier og fører, Sigvald Rasmussen, står bak styrehuset. Han begynte rutefarten i slutten av 1920-årene og drev fram til februar 1948 da «Viken I» ble pårent av d/s «Torvastad» utenfor Viken og sank. Billettetøren omkom. «Viken» som ligger innerst ble brukt som reservebåt.

Skoleår

Vi hadde kort skolevei. Med sin beliggenhet oppe på høyden, var det god utsikt fra skolen. Herfra kunne vi følge med de store laste- og fiskebåtene som gikk i Karmsundet, eller Vestrasundet som det bare het i dagligtale, sundet mellom Vibrandsøy og Torvastad. Pultene hadde sete og lokk som var hengslet og derfor velegnet til skikkelige smell under lek i friminuttene.

Den første skolen på Vibrandsøy holdt til i et stort sjøhus som sto på bryggen hos Norem. Det er nå revet og erstattet av et nytt. Sjøhuset var i mange år boligen for Noremfamilien som flyttet til Vibrandsøy fra Sjernarøyene i midten av forrige århundre. Huset ble bygget noen år etter tilflyttingen, og som vanlig den gang, med sjøhus i 1.etasje og bolig i deler av 2.etasje og med loft. Skolehuset som står i dag, ble bygget i 1897. Lenge delte Vibrandsøy lærer med Norheim, men fra 1907 ble øya egen skolekrets. Sjøhuset ble bygget omtrent samtidig med Berjeshuset, og sjøhusmiljøet på Vibrandsøy ble atskillig fattigere da dette fine sjøhuset forfalt og senere ble revet. Foruten å være sjøhus, hadde det tjent som

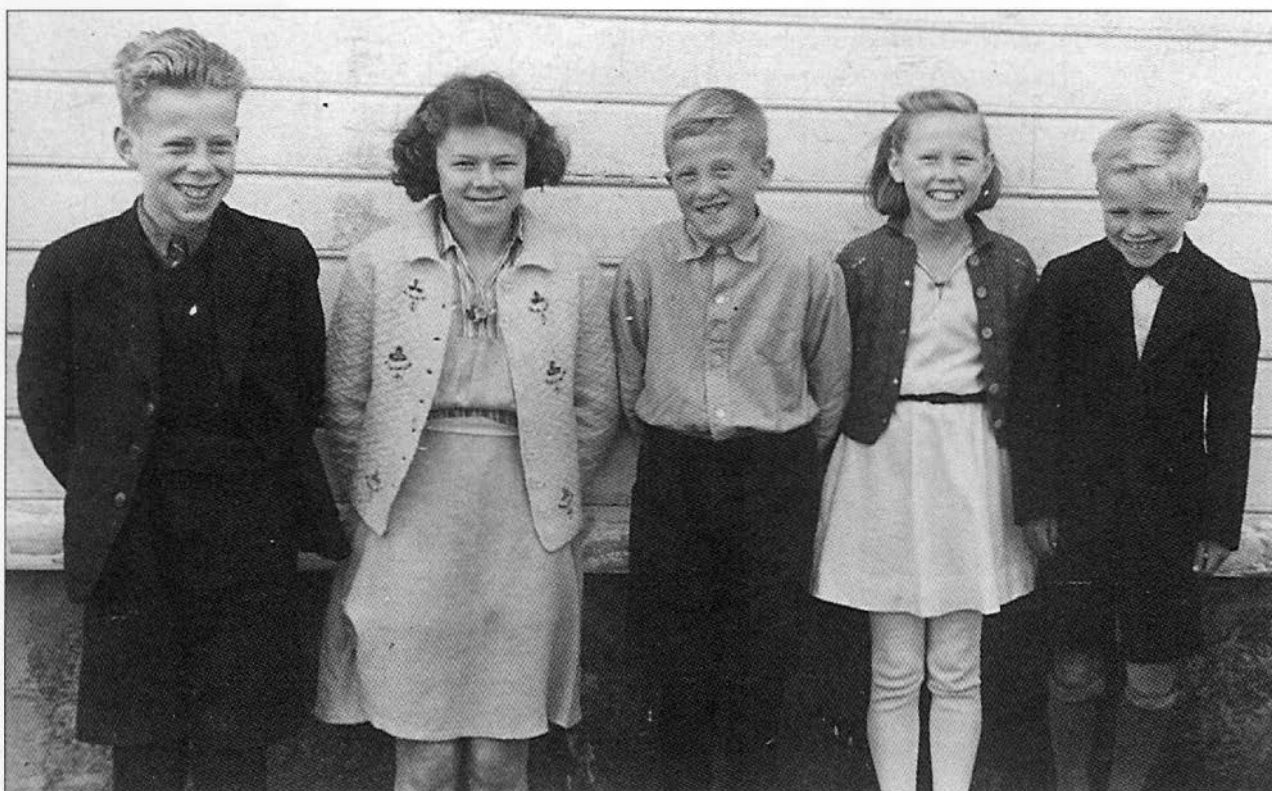
den første boligen for familien som kunne se tilbake på lengst botid på Vibrandsøy, fra 1847. Dessuten hadde det tjent som øyas butikk i mange år og øyas første skole.

Utkant og skolestrid er ikke noe nytt. Skolen på Vibrandsøy var todelt, men elevtallet var synkende. I 1938, tror jeg det var, ville Torvastad kommune legge ned skolen på Vibrandsøy og føre elevene over til Håland skole på Torvastad. Dette satte foreldrene seg kraftig i mot. Resultatet ble at Vibrandsøy fikk beholde skolen, men mistet den fast tilsatte læreren, Jon Lotsberg, som måtte flytte til Torvastad og en lærerstilling der. Den todelte skolen ble slått sammen og vi fikk midlertidige lærere. Tre forskjellige lærere hadde jeg resten av skoletiden. Vi var fem elever ialt da jeg sluttet, og to som gikk ut samtidig.

Senere tok elevantallet seg opp igjen, og øya hadde igjen en periode fast lærer tilsatt, inntil skolen ble lagt ned i 1959 og elevene flyttet over til Breidablik skole i byen. Jeg forsto aldri hensikten med å ta vekk den faste stillingen og erstatte den med en midlertidig stilling i mange år. Det var kanskje et kommunalt kompromiss? Ikke vet jeg. Det var iallfall ikke problemer for lærerne å holde styr på det fåtall elever vi var. Spesielt kjekt hadde vi det da en legestudent fra Nærbø, Jostein L.Hæskja, senere gift med datter til los Schjelderup i Haugesund, en tid var lærer. Han var flink. Akkurat det opptok ikke oss så mye. Vi var mer opptatt av hans fritidssysler. Han var bl.a. en ivrig amatørfotograf og framkalte bildene sine selv. Han hadde et mørkerom i lærerboligen ved siden av skolen. Av og til fremkalte han bilder i friminuttene. Da fikk vi gjerne være med inn og se på. Bilder hendte det også vi fikk av ham. Jeg tror friminuttene av og til ble noe lengre

Skolehuset bygget i 1897 med lærerboligen bak og uthuset til venstre.

Hele elevflokken ved skolen i 1941. Fra venstre Einar Sæbø, Kitty Rasmussen, John Norem, Solveig Rasmussen og John Rasmussen.

enn de skulle være, og det hadde ikke vi noe imot. Dette var i krigen, og det hendte at vi etter skoletid var med ham i kjelleren og hjalp ham med å nippe sild.

Vi hadde også timer der vi tok turer nordover øya. Det var populært både under slike turer og turer på fritiden ellers å dra til en lysning inne i skogen på Varøy. Ekstra gjevt var det å ha med litt mat og saft og vann på en brusflaske med patentkork på. Den lille skogteigen som var så stor i våre øyne, ga mulighet for mye spenning og lek. Skikkelig tøft var det å klatre til topps i de store grane og la seg falle nedover greinene. Skogen ble plantet i 1910.

Med så kort skolevei som vi hadde, gikk alle hjem og spiste middag i et friminutt midt på dagen.

Skolegården var ikke stor, men stor nok for oss for både «trebonjus» og «tikken». Ellers var det tumleplass nok utfor skolegjerdet. En av mange muligheter var en liten skogteig, Lunden, med en liten, og for oss spennende vik rett ved. Stedet lå like vest for skolen og var ofte tilholdssted i friminuttene og på fritida ellers. Tre store lønnetre i bakken nedenfor skolen ga gode klatremuligheter. Like vest for disse lå en gammel, rød smie som ikke var i bruk lenger. Brukt ble den imidlertid ofte av oss som syntes det var kjempemoro å sveive for full kraft på det store hjulet og se rusk og rask fyke til værs fra essen. Dessverre er den lille, rødmalte smien borte i dag.

Skolen var også øyas forsamlingshus med søndagsskole, basar, møter og gjer-

ne en juletefest. Stas husker jeg det var når en Bjørnestad som reiste for Same-misjonen, kom på besøk og viste lysbilder. Det var ikke hverdagskost med noe så fint. Kinobesøk i byen var vi ukjent med. Vibrandsøy var ellers egen valgkrets med skolen som valglokale. Min første stemmegivning skjedde der.

Bar det seg så heldig til at det vinterstid kom noe snø, var det full aktivitet i bakkene øst for skolen. I bakken som hellet sørover, var det helst ski som var i bruk. Skjønt ski var det heller smått med. Sjøl hadde jeg fått et par ski hvor den ene var brukket. Far min fikset den, og dermed fikk jeg sjangsen til å lære å stå på ski. Men jeg har undret meg på under senere besøk på øya hvor de bratte bakkene er blitt av. De var jo så fryktelig bratte den gangen! Jeg kan ikke huske stort annet enn at jeg «trynet» hver gang jeg prøvde å renne ned. Mot nord var det kjelkene som var i bruk, og kjelker hadde alle tilgang til. En sen ettermiddag eller kveldsstund kunne det være ganske livlig i bakken. Den ble forresten bare kalt for Kjelkebakken.

Innerst i Søre Løvågen lå «Sørastrandå». Her var det greit for en smågutt å vasse. Stranden er nå gjenfylt med fyllmasser etter utbyggingen av Møllerodden. Ved fjære sjø lå det igjen noen smådammer eller pytter. I disse svømte det alltid småreker og annet smått, eller «stikkelittar» som det het blant ungene. Det var ikke alltid like lett å fange disse med hendene. Men moro og spennende var det. Det var forresten en human fritidssyssel. «Stikkelittane» som ble fanget, ble plassert i små groper eller revner i steinbunnen med sjøvann i. Ved neste flomål fikk de friheten tilbake.

Butikk og post

Nærbutikk hørte også med. Den lå i det sjøhuset som engang også hadde huset skolen, like nord for Kolahuset. Anton og Jenny Sollesnes drev butikken i mange, mange år, til flere år etter krigen. Sammen med den spikringen Anton var med på høst/vinter, ga butikken det utkomme som var nødvendig for disse to. Omsetningen vinterstid var nok en viktig del av den. De bodde i et lite, trivelig hus like ved butikken. Var det ikke kunder i forretningen, hadde Anton og Jenny kort vei til boligen sin. Kom vi til butikken og den var stengt, var det bare å gå opp og banke på, så kom Anton eller Jenny.

Vanlig var det også at en tok en liten stein og banket i veggen som signal om at en hadde ærend på butikken. Dersom en i dag kikker litt på et bord, nederst i det nordvestre hjørnet på boligen, vil en se en liten fordypning i bordet. Det er et merke etter mange års bankesignaler.

På butikken kunne vi få kjøpt det mest nødvendige av dagligvarer. Butikken var ofte et treffsted for en prat med andre. Vinterstid kunne det være livlig trafikk på butikken med alle tilreisende og fiskere fra fartøyene som lå og losset. Åpningstidene utover kveldene var så lenge som kundene sjøl syntes det gikk an å oppsøke forretningen.

Anton og Jenny begynte trolig med forretningen sin i 1926/27. Fram til 1920 drev imidlertid Knud Johan Knudsen skipshandel fra 2.etasje i Davehuset. Mye av butik-kinnredningen sto fram til lokalitetene ble tatt i bruk som notbøteri like før krigen.

For oss yngste sto det mest spennende i butikken til Anton og Jenny i hyllen til venstre. Både karamellene, lakrisen og dropsen i spann fra Brynhildsens Dropsfabrikk sto der. Det var ikke så altfor ofte vi hadde penger til slike utskielser som snop.

Poststed med eget poststempel hørte også med. Ikke et posthus, men det som kaltes brevhus. Min mor var «postmester». Jeg tror hun hadde 25 kroner måneden for jobben en tid etter krigen. Post og aviser kom med Vikabåten. Det var ofte min jobb å hente den. Posten ble lagt ut over et bord ute i den ytre gangen hjemme hos oss. Her kunne så folk ta turen innom og hente dagens avis og se etter om det var post til dem. Åpningstider var det ikke noe problem med. Det var tilgang til den ytre gangen hele døgnet. Utgående brev ble stemplet og sendt i en postkonvolutt med samme båt som posten ankom med. På veggen ovenfor porten inn til gården hang et fint, ovalt, rødt postskilt. Skulle øyabuen hente eller sende pakker og verdipost, måtte de imidlertid dra til postkontoret i byen.

Krigsår

Selv om øya slapp unna direkte krigshandlinger, føltes krigen nær nok da vi i september 1940 fikk «beskyttelse» av tre 37 mm luftvernsskyts som sto i en slags vinkel på haugene på Møllerodden, der hvor verkstedet nå står. To på høydedraget i øst og en på haugen vest med fyrlykten. Senere kom det til en stor lyskaster på søre St.Hanshaugen. Den umiddelbare årsaken til «beskyttelsen» var bombeangrepet et par dager før på Wilhelmsen sin båt «Taiwan», som lå ved Garpeskjærskaien. Vi var noen stykker som spilte fotball like vest for Berjeshuset, da fem fly kom nordfra. Noen flyalarm var ikke gått, og vi hadde ennå ikke lært oss å skjelne de forskjellige flytypene fra hverandre. Vi kikket nysgjerrig på flyene som kom over hodene på oss, men fikk fart på beina da vi så noe mørkt noe komme ut fra buken på flyene og forsto hva det var.

Nær føltes også krigen i slutten av mars 1941 da min eldste bror sammen med en kameratgjeng forliste og omkom på Jærkysten i en forrykende storm i et forsøk på å ta seg over til England med en fiskeskøyte de hadde kjøpt.

En natt året etter at kanonene var kommet på plass, ble kanonstillingene angrepet av et alliert fly som slapp en bombe. Det ble nesten en fulltreffer. Etter å ha skrenset i en liten bakkekam, knappe 20 meter fra en av kanonstillingene, eksploderte bomben i en åker like ved og omkring 75 m fra huset vårt. Bomben gjorde liten skade. Jeg husker det lå masse stein og bombesplinter i hagen vår. En stor bombesplint lå på gulvet i soveværelset til en av brødrene mine. Familien oppholdt seg i et beskyttelsesrom som var laget til i et lite siderom til et sjøhus, Båthuset, som lå til Søre Løvågen.

Vi opplevde saktens mange spennende episoder. Jeg husker jeg hadde for vane når jeg la meg om kvelden, alltid å legge klærne fra meg på nøyaktig samme måte hver gang for å kunne ta dem raskt på igjen om det ble påkrevd, og uten lys om nødvendig.

En gang, husker jeg, hadde jeg skyssset noen over til Skagen. Akkurat på vei tilbake gikk flyalarmen. Jeg dro kraftig på årene. Antagelig for kraftig, for midtveis

brakk den ene tollepinnen, og jeg landet på rygg i båten. Heldigvis var tollegangene og tollepinnene bak i orden. Så vidt kommet tilbake til Vibrandsøy, så jeg allierte fly komme vestfra, inn over Salhus og så plaskene fra minene som ble droppet.

En tid lå vi om natten nord i Pakterhuset. Etter at de voksne var flyttet hjem igjen, måtte vi to yngste fortsatt sove på madrasser i kjelleren der. Om dette var et så mye sikrere sted var heller tvilsomt. Da vi etter en uværsnatt kom ut en morgen for å gå hjem, oppdaget vi en stor hornmine som lå inne på søylebotnen på Nordre Løvågen, noen få hundre meter fra der vi lå. Uværet hadde om natten ført hornminen inn innløpet til Matlaug, under den smale broen til Varøy og videre til den ble liggende i ro på søylebotnen. Det var bra at det var søylebotn som ble stoppestedet.

Tyskerne hadde rekvirert huset ved siden av fjøset som min tante bodde i og satte ellers opp noen barakker steinkastet fra huset vårt. Selv om de stort sett oppførte seg ordentlig, var det ikke trivelig å ha de så nær og stadig gående forbi huset vårt. Men synge kunne de. En julaften ble vi ropt ut på trappen av et av familiemedlemmene. Der ute i nattemørket kunne vi høre de tyske soldatene, samlet utenfor en av barakkene, flerstemmig synge «Stille Nacht, Heilag Nacht».

Der og da var krigen fjern og uvirkelig.

Det var den ikke på havnen. Havnen var sperret for all trafikk på kveldstid. Vinterstid gjaldt sperringen fra kl. 20.00 til neste morgen; klokkeslettet husker jeg ikke.

Sommerstid var det fra midnatt og ellers kl. 22.00 i vår- og høstperioden. Tross stenging og tysk vakthold tok enkelte av ungdommene sjansen på å ro over på det smaleste i ly av høst- og vintermørket, fra Hansavåg til lykten sør for skogteigen på Vibrandsøy.

Krigen innvirket selvfølgelig sterkt på dagliglivet og livsutfoldelsen. Krigstiden holdt utenom; det er vel slik at med avstand i tid er det det trivelige og de positive opplevelsene som sitter mest fast i minnet. Og godt er det. Det hører imidlertid også med at jeg godt kan minnes høst- og vinterdager med kuling og storm, med anking på båter som lå fortøyd ved bryggene, neglebet og harde tak med årene i uværet og uvissheten om en kom over. Jeg følte på kroppen det ansvaret jeg visste far min hadde for båter og eiendommer. Tenkte nok også på mor min som sikkert hadde sine stunder der hun hørte på uværet og visste at hennes håpefulle var i byen og hadde robåt liggende på Skagen.

Det er imidlertid riktig å avslutte med å si at oppveksten på Vibrandsøy ga en oppvekstid rik på positive opplevelser og gode minner. Den ga en sterk tilhørighet til et øysamfunn jeg følte jeg var en del av, og hvor menneskene tok vare på hverandre og sto hverandre nær.

Det har hendt noen har spurt meg om jeg kunne tenke meg å flytte tilbake til Vibrandsøy. Svaret har vært nei i visshet om at «Det blir ikke som før». «Mi øy» eksisterer ikke lenger. Riktignok ligger øya der som den alltid har gjort, men det som ga tiden på Vibrandsøy en mening og et innhold, er borte og kan ikke gjen-skapes. Når jeg vet og har sett hvor fint og velstelt det var over hele øya, gjør det vondt å se øya igjen i dag.

Men kanskje Vibrandsøy kan gå en ny blomstringstid i møte?